

AZ ÚTI BOLDOGASSZONY JEZSUITA KEGYKÉP TÖRTÉNETE

A híres-neves jezsuita kegykép története visszanyúlik a kereszténység kialakulásának a koráig. A zsidó származású, első keresztények többsége még szigorúan ragaszkodott a „faragott kép” készítésének a tilalmához, de a diaszpórában élő zsidók, mint a szíriai Antiochiában született Szent Lukács már teljesen más elveket vallottak ebben a kérdésben. A hagyomány szerint a Boldogságos Szűz első ábrázolását, Szent Lukács evangélista festette. Szent Lukács képeit tekintették és tekintik ma is mintának a keleti egyházak, majd erre a hagyományra támaszkodtak a latinok is, a bizánci stíluson alapuló ábrázolás a XV. század óta népszerű Nyugaton. Noha a Boldogságos Szűz Mária-ábrázolások a keleti ikonokon egészen különböznek a Nyugaton megszokottól, így a nálunk is elterjedt képi ábrázolásoktól. Szent Lukács, aki nemcsak orvos, hanem festő is volt, a hagyományok szerint mintegy 70 Szűz Mária-képet festett, köztük a híres Fekete Madonna ikont, még pedig az Utolsó Vacsora asztallapjára, amely a feketeségét a katakombák mécseseitől kapta.

Az evangélista által festett képek színvilágát és képi beállítását szigorúan meg hagyva, már az Athosz-hegyi kolostorok festőiskolája meghatározta a képek jellegét. Kevés művészi szabadságot engedélyeztek az alkotónak. A Szűz egész testét takaró, lágyan leomló palást fedi, a homlokán és a vállán kereszt csillag van. A kised Jézust tartja a balkarján, aki a jobbát áldásra emeli fel. Hajának színe aranyló, búza sárga, szemének metszése éles, a szemgolyója olajbogyóhoz hasonló, szemöldökei összehajlók és feketék, az arca hosszúkás. A ruházata korának egyszínű és egyszerű öltöne volt. A ruháján látható tengeri csillag, Mária nevének eredeti, héber jelentését szimbolizálja, ugyanis a Mirjam szó tengeri csillagot jelent, a latin megfelelője a stella maris. A keleti képeken három uralkodó szín látható: a kék, a lángoló piros és a fehér. A kék palást az ég kékje, a lángoló piros Szűz Máriát „a megéghetetlen csipkebokrot”, a fehér szín, pedig szeplőtelen-ségét jelképezi.

A Szent Lukács-i beállítást a szakirodalom „Nikopoiá” (a Győzelem Szülője) néven ismeri. A bizánci ikontípusokat a nyugati egyház átvette, de egyetlen típus sem maradt meg változatlan állapotban sokáig, mert az újabb teológiai eszmék megjelenítésére törekedtek. A Szent Lukács-i ikontípus, megkoronázva a mennyek királynőjének (Regina angelorum) ábrázolva teljesedett ki. A Mária-tisztelet a XII. századtól egyre jobban kiszélesedett, Máriát „Madonnának”, „Notre Dame”-nak vagyis „Miasszonyunknak” szólították, ez az elnevezés elterjedt a képekkel kapcsolatban is, az egy-egy híresebb Mária kép a kised Jézussal, a festő vagy a templom nevét viselte jelzőként.

A keresztes háborúk idején került Keletről Rómába, egy bizánci iskola jegyeit mutató Szűzanya-kép, amelynek nyomán festették meg a Madonna della Strada, azaz az Úti Boldogasszony kegyképet, amelyet a Capitoliumra vezető út mentén állítottak fel. Az eredetileg kőlapra festett kép egy útmenti oszlopfülkében állt. A kép előtt csakhamar állandóan látni lehetett buzgón imádkozókat a város minden részéből, sőt a környező falvakból és városokból is felkeresték a hívek.

Az előkelő római nemes Astalli család már az ókori Rómában Kr. u. 425-ben emeltetett egy szentélyt a Szűz Mária tiszteletére, ennek a helyére a XII. század közepén, Guido de Astalli, a Szűzanya iránti szeretetéből, díszes templomot épített az Úti Boldogasszony tiszteletére, a saját birtokában lévő telken Ezt a templomot nemsokára Róma plébánia-templomai közé sorolták. Az első írásos említésekben, az 1288. március 27-én kelt dokumentumban, amelyet a S. Maria Maggiore templom levéltárában találtak, egy bizonyos Hannibál presbiterről írnak, aki a S. Maria de Strata templomhoz tartozik. Majd, a VIII. Bonifác pápa uralkodása idején (1294-1305), amikor leltározták a S. Giovanni avanti Porta Latina templom birtokait, Nicola Frangepani említi Jakab presbitert a S. Maria de Strata templomból. A régebbi névhasználatban a templom nevét, a dél-olasz nyelvjárásokhoz tartozó római ejtés szerint „strata” formában írták, a ma használatos irodalmi „strada” helyett.

Az elkövetkező századokan áhítatosan tisztelt kegyképnek új lendületet adott, hogy Loyolai Szent Ignác (1491-1556), a Jézus Társasága alapítója, a huzamosabb velencei tartózkodás után 1537-ben első társaival Rómába érkezett, hogy szolgálataikat felajánlják a pápának;ők gyakran imádkoztak a kegykép előtt, valamint a szentmiséiket is itt tartották. Lassan annyira a szívükhöz nőtt a kegykép, hogy megkérték a templom plébánosát, P. Pietro Codacio-t (1507-1549), hogy engedje át a képet a frissen alakult Társaság szánára. A plébános eleinte nem akart megválni a kegyképtől, de később fokozatosan megismerve a jezsuitákat, maga kérte a felvételét a jezsuiták közé. P. Codacio a felső-itáliai Lodi városában született nemesi családban, a pápai udvarban két pápa alatt is szolgált különböző tisztségekben, a gazdasági javak kezelésében kitűnt kiváló érzékével. A Jézus Társaságba való belépése után, mint az első olasz származású jezsuita megkérte III. Pál pápát, hogy a kegyképpel együtt a templomot is ajándékozza a Társaságnak. III. Pál pápa a „Sacramante Romanae Ecclesiae” kezdetű bullában, amelyet 1541. június 24-én adott ki, a templomot a Jézus Társaságának engedi át, megemlítve, hogy a Capitolium hegy alján álló, „Santa Maria della Strada” nevű plébánia templomot még 1540. november 18-án Pietro Codacionak adományozta, miután a templom előbbi javadalmasai jogukról lemondtak. A templom azonban véglegesen csak 1542. május 15-én került a Társaság tulajdonába. Szent Ignác és társai hálaival és nagy örömmel fogadták el a templomot és mindent megtettek a Szent Szűz – a Társaság édesanyja – tiszteletének az előmozdítására, Valamint a templom, Szent Ignác szorgalmazására a gyakori szentáldozások templomává vált, a hívek itt gyakrabban élhettek a szentségek vételével, mint más római templomban. A plébániai jogok a közeli Szent Márk templomra szálltak

Szinte a templom átadásával egy időben az Astalli család lemondott a templom melletti házról és a szomszédos telken álló Szent András templomról is, így a jezsuiták kialakíthatták az első rendházukat. Mivel már az összevont telkek révén

tekintélyes terület került a birtokukba, a jezsuita rend harmadik generálisa Borja Szent Ferenc meg akarta nagyobbítani a templomot már 1556-tól, de ebben a halála megakadályozta. Nem sokkal később, azonban a Borja családdal közeli rokonságban levő, Alessandro Farnese bíboros megépítette a jezsuiták számára a kis kegytemplom helyén, a barokk világ meghatározó jelentőségű templomát, az II Gesút, a jezsuiták központi templomát. A terveket Giacomo Vignola (1507–1573) készítette el, Borromeo Szent Károly (1538–1584) a templomok építésére vonatkozó ajánlásai szerint. Vignola halála után a munkát Giovanni della Porta (1537–1602) fejezte be. A templom belső tereinek végleges kialakítása és díszítése, a zseniális jezsuita segítőtestvér Andrea Pozzo (1642–1709) munkája. A templomot 1584-ben szentelték fel, a hivatalos teljes neve a Jézus Legszenőbb Nevére felajánlott templom. Az II Gesú-ban temették el Loyolai Szent Ignácot 1587-ben, ennek a templomnak az Astalli kápolnájába került a híres kegykép. Azóta is zarándoklatok célpontja ez a kép, amelyet a számtalan fogadalmi köszönettábla is bizonyít. Mivel a kegykép olyan kedves volt a keresztény hívek előtt, 1638-ban Alessandro Sforza vatikáni kanonok aranykoronával megkoronázta. A Jézus Társasága 1773. évi feloszlata után, lelketlen kezek megfosztották a képet minden ékességétől, de 1885-ben a vatikáni káptalan újból megkoronázta és igazgyöngyökkel ékesítette a képet.

Az Astalli kápolna vagy az Úti Boldogasszony-kápolna a templom központi helyére került, a Szent Ignác-kápolna mögé. Az Úti Boldogasszony-ikon a kápolna ol-tárképe. A falon látható többi festmények Mária életét mutatják be szentírási idézetekkel együtt. A képek témáját, a Jakab apostol (apokrif) evangéliuma, Lukács és Máté apostolok evangéliumai, az Énekek Éneke ihlették. A Mária Mennyhemenetele kép felett az Énekek Ének II, A Mária bemutatása a templomban kép felett az Énekek Éneke VI:9 és a Zsoltárok 44:15–16, Mária és József kép felett a Máté I:18 és a Lukács XI:5, a Mária látogatása kép felett a Lukács I:1 idézetek láthatók.

Az Úti Boldogasszony tisztelete még inkább emelkedett, amikor XIII. Leó pápa (1810–1903) engedélyezte, hogy a jezsuita templomokban külön ünnepként tiszteljék a Szűzanyát, mint Úti Boldogasszonyt. Ez az ünnep május 24-én van, külön szentmisével és zsolozsmával.

Az Úti Boldogasszony tisztelete nem állt meg Róma város határainál, hanem a jezsuiták ösztönzésére sok másolatot készítettek róla és igen sok helyen elhelyezték külföldön is, különösen a Mária Kongregációk tagjai körében terjedt el a tisztelete.

Magyarországon az első Úti Boldogasszony-képet 1940-ben helyezték el, a jezsuita atyák által épített és felszerelt szelidi-tavi diáknyaraló oltárán. A kép olyan nagy tiszteletnek örvendett, hogy ünnepi körmenetben vonultak ki a buzgó hívek a jezsuita atyák és a kalocsai diákok vezetésével az Úti Boldogasszonyhoz. Ettől kezdve a kalocsai főegyházmegye területén, több helyen is felállították a kegykép egy-egy másolatát, rendszerint az utak mentén, hogy a Boldogságos Szűz Mária állandóan figyelmeztesse az úton levőket az örökkévalóságra és oltalmazza földi életükben.

A fővárosban a második világháború után P. Reisz Elemér SJ házfőnöksége idején érett meg a helyzet egy Úti Boldogasszony-kép elhelyezésére. P. Reisz úgy érezte, hogy a háború borzalmaiból most ocsúdó fővárosnak, a hontalan vándo-

roknak, a romokból kivergődő, testileg és lelkileg leromlott és elgyötört embereknek szükségük lenne egy vigasztaló képre, amit nap mint nap láthatnának, anélkül, hogy külön bemennének a templomba. Ezért felkereste Feszty Masa (1895–1979) festőművésznőt, Jókai Mór unokáját, hogy fesse vászonra az Úti Boldogasszony képét.

Feszty Masa egy másik festményén, a Kosztka Szent Szaniszlót ábrázoló képen is megjelenik az eredeti Úti Boldogasszony-kegykép, a kis Szaniszló bécsi betegágya melletti falon, mint szentkép. A jezsuita hagyományok szerint amikor a kegyképmásolat előtt imádkozott Kosztka Szent Szaniszló, a betegágyánál megjelent Szűz Mária a kised Jézussal.

A művésznő azonban nem akart egy újabb másolatot készíteni, hanem a saját felfogása szerint az eredeti kompozíció beállításait meghagyva, szinte mennyei ihletésű képet festett. Feszty Masa Úti Boldogasszonya a magyar lélek fájdalmát fejezi ki, a könnyező szemeken keresztül mosolygó reményt csillantva fel Mária bársonyos tekintetében és a karján ülő kis Jézus tündöklő arcában. Mária képe határozottan magyaros arcvonásokat és csodálatos égi szépséget mutat, nyílt és őszinte barna szemeiben, az Istenbe vetett igazi feltételen hit, mélységes áhítat és nyugodt életbiztonság valamint az emberi gonoszságon érzett könnyes fájdalom tükröződik. Karján Gyermeke azt a biztos és gyengéd nyugalmat árasztja, amely emberi tulajdonsága Jézusnak, a Megváltó Istennek, ha ránéz az ember tudja, hogy ez a Gyermeke az egyetlen biztos sziklája az életnek, amibe kapaszkodni érdemes. Feszty Masa, Szűz Mária vonásait a kedvenc modelljéről és későbbi barátnőjéről, Horváth Ilonkáról mintázta meg, csak egy kicsit megöregbítette a korát. A kegyképet 1948. szeptember 8. és 12. között a templom főoltáránál, a Jézus Szíve szobor lábánál helyezték el, három napos ájtatosságra, majd gyűjtést rendeztek és a rendház kertfalában márvány képfoglatot építettek és abban nyert elhelyezést a kép. Kriston Endre püspök végezte a kép ünnepélyes megáldását Krisztus Király vasárnapján. 1949 nyarán az egyik éjjel provokátorok betörték a kép üveglakát és tintával elcsúfították, de a felháborodott hívek segítségével nagyon hamar helyrehozták. Amikor az idegen elnyomás külföldre kényszerítette a virágzó magyar rendtartomány fiataljait, hogy ott készüljenek fel a papi szolgálatra, 1949-ben az Úti Boldogasszony oltalmába ajánlották hontalan életüket és az egész magyar rendtartományt.